

DISKUSE

Necháme si vytunelovat i českou vědu?

Roku 1769 vznikla v českých zemích Společnost učená, jejíž náplní bylo věnovat se vědecké práci a výsledky publikovat. V průběhu uplynulých 240 let se tato Společnost párkrát přerodila do nových moderních organizací, avšak se stejným záměrem – pěstovat v českých zemích vědu na vysoké úrovni, a současná Akademie věd ČR je posledním článkem, jež z původní Společnosti učené postupně vznikly (viz Wikipedie).

Královská česká společnost nauk (1784–1952)

Česká akademie věd a umění (1890–1952)

Československá akademie věd (ČSAV) (1953–1992)

Akademie věd České republiky (AV ČR) (1992 – ?)

Důležitost existence vědecké instituce typu akademie si po dlouhá léta jejího trvání uvědomovala řada českých buditelů, mecenášů a velikanů průmyslu, kteří štědrě dotovali vědu odkazem budov a dalších pozemských statků, protože si uvědomovali, že věda je nedílnou součástí růstu sebevědomí národa a jeho začleňování do vyspělé Evropy. Lze konstatovat, že se díky pomoci řady vzdělaných a uvědomělých donátorů podařilo udržet bez přerušení vědeckou práci v českých zemích i přes historické přelomy, které v dobrém i špatném zásadně změnily zdejší společenské uspořádání (1918, 1939, 1948). Za německé okupace akademie ilegálně nahrazovala uzavřené vysoké školy, v období komunistické perzekuce Akademie věd umožňovala i „neprověřeným“ badatelům a hlavně učitelům vysokých škol přežít politickou diskriminací. Po roce 1990 se Akademie úplně zreformovala na základě přísného auditu zahraničních odborníků, o třetinu zeshňovala a zbavila se komunistických pohrobků, což bohužel na vysokých školách neproběhlo.

Nemovitosti patřící Akademii z výše zmíněných darů mají nyní hodnotu několika desítek miliard Kč a právě ty se staly v současné době centrem pozornosti developerů, protože ostatní majetky (např. dříve existujících organizací ROH, SSM, atd.) už byly zprivatizovány, vytunelovány (a mnohdy i rozkradeny). Scénář zrušit akademii jako instituci není tudíž překvapující ani nový, protože během posledních 20 let se nápady, jak dosáhnout na její majetek, už objevily. Současný pokus se trochu odlišuje, protože je zřejmě výsledkem práce lobbistů a dosazených úředníků, kteří mnohdy mají jen povšechné povědomí, jak se věda dělá, jak funguje a co celospolečensky reprezentuje, a jehož cílem může být rozeštvat akademickou obec a prostě rozbít stávající a využít vhodný okamžik třeba právě pro zákulisní majetkové tahy. Takovýto ekonomický záměr je usnadňován zaštitěním se statistikami a formálním vyhodnocováním výsledků vědy, které jsou často účelově zkonstruovány tak, aby právě sloužily určitému záměru (vrstvě) hodnotitelů a někdy neodrážejí skutečný stav věcí. Má smysl takto „konkurovat“ seriózním vědeckým výstupům

a zneužívat citační balast, jako je třeba mechanické zlepšení softwaru či navržení užitého vzoru? Nedostáváme se tím na neblahou úroveň vynucovaného a vždy kladného zhodnocování „zlepšovacích návrhů“? I základní teze Hospodářské komory ČR lze vidět v obdobném socialistickém duchu – cituji „*požadované změny přispějí k růstu konkurence schopnosti našich podnikatelů v éře globální ekonomiky s účelem docílení ekonomického růstu jednotlivých regionů ve snaze přiblížit se průměru zemí EU*“ – se záměrem převést výzkumné pracovníky do sféry vysokých škol, kde tato dělná generace chybí anebo je propustit, stejně jako námezdné dělníky na stavbách. Zásadní rozdíl je však v tom, že námezdné dělníky nemusí nikdo vychovávat, zatímco vytváření špičkového badatele je dlouhodobý proces a nelze s nimi manipulovat ze dne na den, a jejich existence je navíc i chloubou národa.

Uvažujme, k čemu by zrušení Akademie věd, jako jediné české mezinárodně uznávané vědecké instituce, mohlo vést:

- Bude opravdu znamenat rozbití či rozkouskování akademie a zprětrhání vazeb na vysoké školy, zvýšení prestiže vysokých škol (jejichž nejlepší reprezentanti jsou někde až ve třetí stovce celosvětově srovnávaných vysokých škol?)
- Zlepší to citační rejstřík vysokých škol, když řada vysokoškolských pracovníků převážně publikuje v domácích časopisech, sbornících či konferencích, i když nelze přehlédnout, že i vysoké školy mají velice kvalitní výzkum?
- Je vhodné posílit vysoké školy, které se v regionech kvapně rodí a ustavují někdy na úrovni odborných škol?
- Můžeme přelít peníze na vědu do peněz na aplikovaný výzkum, který neexistuje a který bude potřeba nejprve vybudovat v horizontu mnoha let?
- Můžeme si dovolit rozbít renomovanou instituci, která patří k těm nejlepším, jen na základě práce lobbistů, kteří i o svém výsledku už sami předem pochybují?
- Nehraje se opravdu jen o majetky a nejsou vedoucí pracovníci vysokých škol nevědomky zneužívání v této hře, když zde existuje dlouholetá vzájemná důvěra a spolupráce *důležitá pro přežití obou subjektů*?

Celkový objem na výzkum a vývoj v roce 2010 je téměř 25 miliard Kč, přičemž dotace Akademii by měly klesnout o miliardu na cca 4,9 miliard Kč a do roku 2012 dále spadnout na pouhých 3 miliardy Kč. Tyto uspořené 3 miliardy také představují připravované a státem dotované šrotovné, které potřebují naše (ale vlastně cizácké) montovny všeho možného k přežití, zejména proto, že nemají svůj vlastní vědecký výzkum. Ušetřené 3 miliardy (reprezentující jen několik km výstavby předražené dálnice) by měly být věnovány vysokým školám – kdo však zaručí, že školy toto

relativně malé finanční zvýhodnění svého celkového rozpočtu opravdu využijí *jen a jen na zkvalitnění výzkumu!* Není potřeba předstírat, že školy (stejně jako třeba automobilky) peníze nepotřebují nebo že je nevyužijí – peněz není nikdy dost! Před očima máme neblahou situaci hospodářské krize, která je ve své podstatě *krizí důvěry* v přerozdělování peněz. Bankovní systém se stal nedůvěryhodný a pro jeho očistu se nám servíruje šetrnost, na které opět vydělávají ti bankéři a jejich lobbisti, co nám šetrnost servírují a kteří to vlastně způsobili. Ano, v případě hospodářské krize je záhodné šetřit, ale je potřeba vědět, kde šetřit! Chytré státy nepodporují absurdní šetření formou lobbistických projektů šrotovného a zvýhodňování montoven (od železa až po elektroniku), ale sázejí na rozvoj vědy a na svoji *odbornou soběstačnost*, založenou právě na vzrůstu vědeckého potenciálu. Místo tohoto moudrého uvažování u nás vláda (prostřednictvím svých lobbistických komisí) vědu předkládá jako jakousi malichernou a dokonce nedůvěryhodnou činnost, jak je vidno třeba z příspěvku státu na vědu, kde např. Finsko namísto českých 0,7 % HDP dává na vědu plně 3 %. A tak se hledají důvody, proč tolerovat takové elementy, kteří při ekonomické povodni rabují a naopak se hledají důvody, jak potlačit hasiče-vědce, co zachraňují (možná co se ještě zachránit dá).

Věda přináší pro mnohé často samozřejmé výsledky, které můžeme vidět např. v moderním lékařství. Původní základ takových výsledků se ovšem skrývá v teoretické práci, která se často dostává do aplikační sféry s mnohaletým zpožděním, což však význam základního vědeckého výzkumu nijak nesnižuje. V celosvětovém hodnocení má věda pro společnost mimořádný přínos, i když se využije pouhé procento výsledků! Politici a zejména jejich lobbisti přidali ČEZu několik desítek miliard, které samozřejmě chybí někde na trhu, mnoho miliard se promarnilo zaváděním běžných technologií a daňovými prázdninami firmám, které postavily haly pro manuální robotickou práci, ale které si nechávají samy pro sebe to nejdůležitější, vývoj a výzkum (*know how*, jak se nyní s oblibou říká). Dobrovolně vědu a výzkum na sebe nikdo nevezme, protože výrobní podniky na vývoj peníze dávají nerady, ale ochotně dotace rozpouštějí ve svém účetnictví

– a kdo by v průmyslu, za tak nízkou mzdu jako pracovníci akademie, chtěl, pracovat? Neuvážené přelévání peněz do aplikovaného výzkumu výrobní sféry je tak motivováno spíše lobbingem než seriózní analýzou cílenou na posílení výzkumu a technologických inovací, což by se následovně mohlo ukázat škodlivé pro rozvoj (moderní – doufám) společnosti.

Chceme se opravdu stát jen pouhou výrobnou a závislou kolonií pokročilejšího světa bez vlastního vědeckého a odborného zázemí? Přidat „vývojovné“ na úrovni „šrotovného“ do vývojově negarantované sféry je riskantním krokem způsobu státního dofinancování a navíc tato účelová dotace povede k rozpolcení odborné společnosti a možná (záměrně) k rozháranosti vědecké a školské komunity, což nikomu neprospěje a naopak zneváží tyto instituce v očích veřejnosti, protože inteligence na akademické půdě by se měla umět domluvit na společném řešení, jak zachovat vědu, o to tady přeci jde!

Nedopustíme, aby si veřejnost vsugerovala, že vědecké objevy padají z nebe jen sami od sebe a že aplikovaný výzkum si vědu může při nejhorším koupit (třeba odkudsi z USA, ale pozor – za nehorázné peníze).

Každé porušení kontinuity, rozbití týmové práce, přerušování domácích i zahraničních vazeb je zničující. Přerody z Rakousko-Uherské, protektorátní a v dnešním kontextu z komunistické vědy do současné moderní podoby stálo mnohaleté úsilí. Lehce zranitelní badatelé a nepolitická Česká věda si nezaslouží, aby se stala hříčkou v rukou lobbistů, ať už předkládanou transformaci nazveme „normalizací“ nebo prostě „kafemlejnkem“. Lobbisti už nejednou ukázali, co je zákulisí politiky a jak dalece nás politici dovedou obloudit, kde lze majetky výhodně „zainvestovat“ a zavedli do světového povědomí český termín „vytunelovat“. Chceme se do dějin zapsat dalším rozšířením jeho významu i na vědu? Nebudou se ti, co se nechávají zmanipulovat vidinou lehce získaných peněz, jednou za svůj bezcharakterní postoj stydět – pokud se Češi jako národ stydět ještě umí!

Jaroslav Šesták,
Fyzikální ústav AV ČR, Praha
University of New York in Prague